

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.451

Є. О. МІЧУРІН,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВА МЕТА ВСТАНОВЛЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ МАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Досліджено правову мету встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб. Доведено, що чітке уявлення мети правового регулювання при встановленні обмежень майнових прав фізичних осіб сприяє правильному підбору засобів впливу на суспільні відносини через їх встановлення у нормі права та сприяє ефективному правовому регулюванню.

Останнім часом вчені дедалі частіше звертаються до розгляду різних аспектів обмежень майнових прав фізичних осіб. Маже доведено у те, що обмеження в механізмі правового регулювання відіграють роль впливового регулятора суспільних відносин.

Утім, у правовій державі обмеження майнових прав фізичних осіб мають бути обґрунтованими та діяти з урахуванням природи прав фізичних осіб та додержанням їх завжди, коли право вповноваженої особи не конкурує з важливими інтересами суспільства та правами інших осіб.

У той же час майже не приділялося окремої уваги меті встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб. Тим не менш, саме мета встановлення обмежень може виправдати їх існування, вказати на ефективність таких обмежень через те, досягається ця мета чи ні. Крім того, у разі недосягнення обмеженнями тієї мети, заради якої вони встановлюються, є підстави припустити, що такі обмеження мають коригуватися.

Отже, мета встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб відіграє важливе значення через указані аргументи й тому вона цілком заслуговує того, щоб були досліджені ті аспекти обмежень, що стосуються мети їх встановлення.

Вирішення проблеми мети встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб започатковано в таких працях. Російський дослідник М. К. Маликов привернув увагу до проблеми мети в праві. Він указав, що визнання правової основи ефективності різноманітних механізмів права передбачає визначення проблеми

ефективності через категорію «мета» [1, с. 40]. Утім, досі вчені ще не дійшли однозначного тлумачення категорії мети правового регулювання. Так, одні з них вказують на мету в юриспруденції як передбачення бажаного результату поведінки людей у суспільстві [2, с. 370]. Інші вказують, що метою в праві є відображення того, що має бути досягнуто завдяки правовому регулюванню [3, с. 78]. Як бачимо, чіткого визначення категорії «мета» в юриспруденції не розроблено, хоч можна попередньо погодитися, що мета – це певний результат, якого намагаються досягти при правовому регулюванні.

Отже, не вирішеними залишаються проблеми визначення мети при правовому регулюванні, немає чіткої узгодженості позицій вчених з цього приводу. Щодо обмежень майнових прав фізичних осіб, то проблемі мети їх встановлення, також приділялося обмаль уваги і цьому не присвячено жодного окремого дослідження.

Мета даної статті – виявити та сформулювати мету встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб; завданнями, які необхідно вирішити для досягнення вказаної мети, – проаналізувати існуюче правове регулювання та наукові підходи до мети встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб, сформулювати на основі проведеного дослідження висновки.

Конституційний Суд України приділив увагу визначенню мети правового регулювання. Так, у справі щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності Суд указав на необхідність урахування балансу конкуруючих суспільних цінностей, якими (в контексті порушених у конституційному зверненні питань) є принципи державної політики стосовно банкрутства

суб'єктів господарювання в комунальному секторі економіки та прав фізичних осіб на отримання комунальних послуг [4]. Отже, суспільна, загальнокорисна мета встановлення окремих обмежень у цивільному праві враховується під час їх встановлення.

У дослідженні механізму правового регулювання та його ефективності категорії «мета» приділяється окрема увага. Пояснюється це тим, що правове регулювання здійснюється не заради абстрактного врегулювання відносин якимось чином, а задля досягнення при цьому певної мети правового регулювання. Утім, як зазначається в літературі, через найбільш загальний характер і те, що вона прямо стосується всіх галузей права, категорія «мета» досить слабо розроблена в галузевих науках [5, с. 169]. Багатогранність видів та форм впливу норм права на особу та суспільні відносини ускладнюють однозначний опис мети правового регулювання [1, с. 41]. Більше того, виявлення мети обмежень важливе для практичного застосування, виконання Україною міжнародних актів. Так, ст. 18 Римської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р. встановлює, що обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей, ніж ті, для яких вони встановлені. Отже, межі обмежень, встановлених зазначеною статтею, мають додержуватися державою, відповідно до чого обмеження майнових прав фізичних осіб, які встановлені у законі, мають відповідати цілям, заради яких права особи обмежуються.

У тлумачному словнику С. І. Ожегова під метою розуміють предмет намагання, те, що треба, бажано здійснити [6, с. 873]. Отже, мета так чи інакше тяжіє до досягнення певного результату дії правового регулювання, що цілком можна віднести й до обмежень майнових прав фізичних осіб. Причому зважаючи на механізм правового регулювання його ефективність може виявлятися у правовій нормі, законодавстві тощо. Так, цільова концепція ефективності правової норми досліджувалася в окремих працях, де було визначено, що ефективність правозастосування базується на правозастосовному механізмі та засобах досягнення тих загальних цілей, що постають перед відповідним інститутом чи нормою права [1, с. 109]. Більше того, ефективність правозастосування взагалі зводиться окремими дослідниками до визначення мети правової норми та результатів дій правозастосовних актів [7, с. 8], з чим у цілому

можна погодитися.

Окремі вчені доводять, що до цілей правових норм слід віднести передусім встановлення підстав (юридичних фактів), умов та порядку виникнення, зміни та припинення різних видів суспільних відносин [8, с. 16]. Більш правильним убачається інший підхід, за яким найближчим завданням будь-якої юридичної норми є впорядкування суспільних відносин, їх регулювання. Проте кінцеві цілі регулятивної дії окремих правових норм можуть мати свої особливості. Уявлення про такого роду цілі правового регулювання тих чи інших суспільних відносин закладено в основу виділення спеціально-юридичних функцій права: регулятивно-статичної, регулятивно-динамічної та охоронювальної [9, с. 96–98]. Остання має бути взята за основу при визначенні правової мети обмежень, які виконують охоронювальну функцію щодо суспільних інтересів та прав інших осіб, не дозволяючи уповноваженій особі здійснювати свої права на шкоду іншим.

Зрозумілу чітку мету, що відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку в літературі, називають критерієм ефективності норми права [10, с. 25]. Щодо норми права, якою встановлюються обмеження, слід відзначити, що метою її встановлення є досягнення належної охорони майнових прав усіх уповноважених осіб у цивільному праві та суспільних інтересів. Це тяжіє до досягнення рівноваги між правами різних осіб у державно організованому суспільстві. Сказане підтверджується рішенням Конституційного Суду України у справі щодо кредиторів підприємств комунальної власності. Зокрема, суд вказує, що *обмеження державою прав кредиторів підприємств комунальної власності є розмірним (пропорційним) та суспільно необхідним для задоволення нагальних потреб жителів територіальних громад, які можуть отримувати відповідні комунальні послуги виключно від таких категорій підприємств. Цією нормою оптимально врівноважено права і законні інтереси жителів територіальних громад на отримання життєво необхідних послуг від комунальних унітарних підприємств, з одного боку, та права і законні інтереси кредиторів цих суб'єктів господарювання – з другого* [4]. Така мета відображає об'єктивні закономірності суспільного розвитку, оскільки охорона та розвиток прав фізичних осіб на конституційному рівні (ст. 3 Конституції України) проголошена основним напрямком діяльності української держави. У літературі надано загальнотеоретичне

підгрунтя такого становища, адже головною функцією правової держави є охорона нею фізичної особи, її прав і свобод [11, с. 116].

Варто відзначити, що мета встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб може мати різні аспекти її розуміння. Так, у загальному сенсі дії механізму правового регулювання суспільних відносин метою встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб є забезпечення здійснення суб'єктивного цивільного права з урахуванням прав інших уповноважених осіб та суспільних інтересів. Із філософсько-правової точки зору метою обмежень майнових прав фізичних осіб є збалансування прав різних осіб для того, щоб право однієї особи не стикалося з правом іншої особи, інтересами суспільства та не виникало спорів під час їх здійснення.

Таким чином, дію обмежень у механізмі правового регулювання необхідно спрямувати на досягнення мети, яка повинна мати програмне значення; такий підхід позитивно впливатиме на ефективність обмежень. Крім того, для ефективної правотворчості важливою є правильна постановка не лише цілей, але й завдань правового регулювання [12, с. 51]. Завданнями правового регулювання при встановленні обмежень майнових прав фізичних осіб мають бути: вибір засобів правового регулювання; урахування пріоритетів, закріплених у законодавстві, для уникнення правових колізій; вироблення стратегії реформування цивільного законодавства для найкращої охорони та забезпечення здійснення майнових прав фізичних осіб.

Обмеження ускладнюють здійснення суб'єктивного цивільного права. Утім це скоріше засіб, ніж мета правового регулювання, що відбувається через дію обмежень. При цьому слід підкреслити, що у правовій науці поняття «мета» відрізняється від категорії «засіб» тим, що остання являє собою юридико-технічні прийоми, які застосовуються для досягнення правового результату [13, с. 11–12]. Правові засоби як інструменти результативного впливу на суспільні відносини, взяті в єдності та взаємодії,

створюють цілісний механізм правового регулювання. Особливе правове навантаження правові засоби несуть у механізмі здійснення права. Тут від їх правильного вибору залежить досягнення цілей правового регулювання, а отже, ефективність права в цілому [14, с. 9]. Тому дослідження ефективності обмежень майнових прав фізичних осіб повинно враховувати аспект розуміння не тільки мети, але й цивільно-правових засобів, які втілюються в механізмі правового регулювання через правові норми, нормативні акти та акти застосування права і спрямовані на ускладнення здійснення суб'єктивного цивільного права.

Висновки. 1. Метою норми права, якою встановлюються обмеження, є досягнення належної охорони майнових прав усіх уповноважених осіб у цивільному праві та суспільних інтересів. Така мета відображає закономірності об'єктивної еволюції суспільних відносин, оскільки нині охорона та розвиток прав фізичних осіб на конституційному рівні проголошені основним напрямком діяльності української держави.

2. Мета є результатом, який намагаються отримати через встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб. У загальному сенсі дії механізму правового регулювання суспільних відносин метою встановлення обмежень майнових прав фізичних осіб є *забезпечення здійснення суб'єктивного цивільного права з урахуванням прав інших уповноважених осіб та суспільних інтересів*. Із філософсько-правової точки зору, метою обмежень майнових прав фізичних осіб є *збалансування прав різних осіб* з тим, щоб майнове право однієї особи не стикалося з правом іншої особи, інтересами суспільства та не виникало спорів під час їх здійснення.

3. Чітке уявлення мети правового регулювання при встановленні обмежень майнових прав фізичних осіб сприяє правильному підбору засобів впливу на суспільні відносини через їх встановлення у нормі права та ефективному правовому регулюванню.

Список використаної літератури

1. Маликов М. К. Проблемы реализации права / М. К. Маликов. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1988. – 144 с.
2. Философские проблемы права / [под ред. Д. А. Керимова]. – М. : Мысль, 1972. – 472 с.
3. Эффективность правовых норм / [сост.: В. Н. Кудрявцев, В. И. Никитинский, И. С. Самощенко, В. В. Глазырин]. – М. : Юрид. лит., 1980. – 176 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20 черв. 2007 р. № 5-рп/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>.

5. Шабалин В. А. Методологические вопросы правоведения / В. А. Шабалин. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – 244 с.
6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 7-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
7. Лебедев М. П. Государственные решения в системе управления социалистическим обществом / М. П. Лебедев. – М. : Юрид. лит., 1974. – 297 с.
8. Аюева Е. И. О взаимосвязи цели и интереса в правоприменительной деятельности / Е. И. Аюева // Советское государство и право. – 1973. – № 2. – С. 12–19.
9. Алексеев С. С. Проблемы теории права Т. 1 / С. С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1972. – 396 с.
10. Алексеев С. С. Функции применения права / С. С. Алексеев, И. Я. Дюрягин // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 22–27.
11. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности / Л. Б. Тиунова. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1991. – 136 с.
12. Скурко Е. В. Эффективность правового регулирования международной торгово-экономической интеграции: вопросы теории и практики / Е. В. Скурко // Новая правовая мысль. – 2003. – № 2. – С. 49–53.
13. Чулюкин Л. Д. Природа и значение цели в советском праве / Л. Д. Чулюкин. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1984. – 104 с.
14. Сапун В. А. Деятельность по использованию правовых средств в реализации советского права / В. А. Сапун // Проблемы реализации права / [отв. ред. А. Ф. Черданцев]. – Свердловск : Изд-во Свердлов. ун-та, 1990. – С. 9–19.

Надійшла до редколегії 26.10.2010

МИЧУРИН Е. А. ПРАВОВАЯ ЦЕЛЬ УСТАНОВЛЕНИЯ ОГРАНИЧЕНИЙ ИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Исследована правовая цель установления ограничений имущественных прав физических лиц. Доказано, что четкое представление цели правового регулирования при установлении ограничений имущественных прав физических лиц способствует верному подбору средств воздействия на общественные отношения через их установление в норме права и способствует эффективному правовому регулированию.

MICHURIN Y. THE LEGAL PURPOSE OF SETTING LIMITS PROPERTY RIGHTS OF INDIVIDUALS

The article examines the legal purpose of setting limits property rights of individuals. It is shown that a clear picture goal of regulation in establishing restrictions on property rights of individuals contributes to the right selection of the impact on social relations through their installation in the norm of law and contribute to the effective legal regulation.

УДК 347.451

І. В. ЛИСЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

НЕПОРУШНІСТЬ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

Розглянуто актуальні проблеми непорушності права приватної власності на нерухоме майно. Досліджено зв'язок принципу непорушності права приватної власності та обмежень майнових прав.

Нині з проведенням законодавчих реформ та запровадженням нових загальноєвропейських принципів пріоритету прав особи над правами держави, розумності та справедливості здійснення людиною належних їй прав, набуває актуальності питання розроблення ґрунто-

вних засад непорушності права приватної власності на нерухоме майно та системи соціально справедливих обмежень.

Дослідження непорушності права приватної власності на нерухоме майно обумовлюється високим соціальним значенням такого майна,